

ПРИНЦИПИ УЗАГАЛЬНЕННЯ СЛОВНИКОВИХ ВІДОМОСТЕЙ ЯК МОДЕЛЮВАННЯ ПЛАНУ ЗМІСТУ МОВИ

КАПРАНОВ Я. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті визначено основні функції словника як лексикографічного джерела, встановлено основоположні принципи укладання словника будь-якого типу: принцип послідовності (спадковості), принцип суб'єктивізму, принцип прагматизму, принцип нормативності, принцип багатоплановості; проаналізовано погляди учених щодо коректності дотримання згаданих принципів.

Ключові слова: словник, лексикографічне джерело, принципи укладання словника.

В статье определены основные функции словаря как лексикографического источника, установлены основополагающие принципы составления словаря любого типа: принцип преемственности, принцип субъективизма, принцип прагматизма, принцип нормативности, принцип многоплановости; проанализированы взгляды ученых по поводу корректности следования этим принципам.

Ключевые слова: словарь, лексикографический источник, принципы составления словаря.

The article deals with the major functions of a dictionary as a lexicographic source. It defines the fundamental principles in lexicography while making / compiling a dictionary: principle of continuity, subjective principle, pragmatic principle, normative principle, principle of diversity. It also analyzes the scientists' approaches to the correctness of the use of the principles.

Key words: dictionary, lexicographic source, principles of making / compiling a dictionary.

Сьогоднішня епоха розвитку лінгвістики охарактеризована Ю. Д. Апресяном як “епоха семантики”, адже людська мова виконує три основні функції: спілкування, кодування й декодування певної інформації [5, с. 3]. Свого часу це відчував ще Л. В. Щерба, коли розробляв теорію лексикографії, бо переконував у тому, що навіть “словникова робота заснована винятково на семантиці, а, отже, вимагає особливо тонкого сприйняття мови й такого обдарування, яке, ймовірно, є рідинно письменницьким даром” [55, с. 76]. Ці слова знайшли підтвердження у роздумах професора Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Івана Ковалика: “для того, щоб бути добрим лексикографом, необхідно бути всім одночасно: і етимологом, і лексикологом, і фразеологом, й істориком мови, мати знання з історії народу, культури, економіки, різноманітних галузей знань [...]. Лексикограф повинен чи навіть зобов'язаний мати мовне чуття і знати, де і що треба прочитати для того, щоб зробити словник найдосконалішим” [40, с. 141].

Опис етапів роботи над укладанням словника знаходимо у працях: Ю. Д. Апресяна [6], В. П. Беркова [10], В. В. Виноградова [11], В. Г. Гака [12], А. С. Герда [13], С. І. Головащука [14], С. В. Гріньова [17], П. М. Денисова [21; 22], В. В. Дубічинського [23–26], Ю. М. Караулова [27], В. Н. Крупнова [30], В. М. Лейчика [33], Ю. Н. Марчука [34], В. В. Морковкіна [36], А. А. Москаленка [37], С. І. Ожегова [38], Л. С. Паламарчука [39], В. Д. Табанакової [48], О. О. Тараненка [50], Л. В. Щерби [54, 55], F. J. Hausmann [60], S. Landau [62], Y. Malkiel [63], A. Rey [64], L. Zgusta [65] та ін. Проте і донині питання комплексного вивчення системи роботи лексикографа над укладанням словника залишається відкритим, насамперед дослідження тих принципів, якими керується укладач/автор словника чи бере до уваги колектив укладачів при конструюванні словникової статті. Ці попередні спостереження свідчать про актуальність проблеми, яку спробуємо дослідити у запропонованій статті.

Метою статті є встановлення принципів узагальнення словникових відомостей як моделювання плану змісту мови.

Завдання:

- визначити основні функції словника;
- встановити й обґрунтувати основоположні принципи лексикографування;
- розкрити суть основних поглядів учених щодо коректного застосування принципів лексикографування.

У результаті ознайомлення з теоретичними доробками вчених, які в різних аспектах вивчали принципи укладання словників будь-якого типу, виявилось, що ця проблема залишається досить дискусійною і потребує глибокого аналізу з позицій дотримання “золотої середини” між вимогами лексикографічної теорії і практики. На підтвердження цієї думки наведемо міркування П. М. Денисова: “Віддаючи належне сучасним захопленням, з одного боку, макроструктурами, макропідходами, глобальними кібернетичними схемами електронного майбутнього людства, а з іншого, – мікроструктурами, мікроаналізом, елементарними стандартними й універсальними одиницями смислу, “молекулярними” рівнями знакових систем, лексикографія, як і філологія, за своєю суттю орієнтується на “людські пропорції”, тобто на одиниці “середньої величини” [22, с. 29].

Слід зазначити при цьому, що в “ідеальній” моделі словника мають бути реалізовані всі його універсальні лексикографічні функції. Основною функцією є, безумовно, **інформаційна**. А тому мовознавча традиція визначає інформаційне наповнення і структуру словника, вважаючи, що до нього звертаються у разі виникнення труднощів, пов’язаних із використанням мови [31, с. 43]. Існує думка, що словники також виконують **комунікативну** функцію, тобто допомагають членам мовного колективу спілкуватися один із одним [там само]. Особливу роль виконує **реєструюча** функція, оскільки у словниках в узагальненому вигляді зберігаються відомості про мову в певний період часу. При цьому одне із завдань словника – це служити “музеєм для рідкісних й оригінальних зразків мови” [там само]. Більше того, оскільки відомості у словнику підлягають упорядкуванню, систематизації, то можна говорити про функцію **систематизації** [там само]. Інший аспект цієї функції – відображення у словнику системних мовних зв’язків [20, с. 237].

Тривалий час мовознавство було зосереджене на вивченні лише згаданих функцій, проте в нормативних словниках на перший план виходить функція **кодифікації**. Це стає особливо важливим, адже нормативні словники служать не тільки джерелами інформації, а й арбітрами у виникненні суперечок про мову. І це природно, бо будь-який словник, навіть якщо він замислювався як дескриптивний, все одно так чи інакше є нормативним: лексикограф, як і автор підручника, говорить не просто “від свого імені”, він виступає як посередник між суспільством – колективним носієм мови – та індивідуумом, який, звертаючись за довідкою до словника, начебто ставить питання лексикографові [31, с. 44].

Окремі дослідники (І. С. Кудашев) говорять про **пізнавальну / гносеологічну** функцію [там само], яка певною мірою зумовлена наступною функцією – **навчальною**. По-перше, вона сягає ще давніх часів, бо метою кожної із давніх мовознавчих шкіл було укладання словників. Існує навіть думка, що “той чи інший словник розробляється з метою навчити чи навчатися” [23, с. 67]. Проте, залишаючись довідковим посібником, словник завжди виконує допоміжну роль під час навчання. Наведемо слушні твердження з цього приводу Н. Ю. Шведової: “вивчити мову власне за допомогою словника неможливо” [51, с. 423].

Отже, як правило, у словнику реалізується весь комплекс названих функцій з домінуванням тих, які зумовлені типом словника. Утім, яка б функція не була домінантною, словник завжди залишається довідковим твором про мову, про знаки, які, своєю чергою, мають три операції: інтерпретацію, вживання і заміну [31, с. 45].

Спираючись на функції словника, дослідники порушують проблему принципів побудови словників. На сьогодні уже склалася певна традиція щодо принципів укладання різних словників, зокрема словників мови англійських та американських письменників (О. М. Карпова [28], словників правильності мови (В. В. Постнікова [41]), словників синонімів англійської мови (Ю. Д. Апресян [4], Л. І. Городний [15], О. А. Мельник [35]), частотних словників (П. М. Алексєєв [1]), фразеологічних словників (А. В. Кунін [32]) та ін. Ця традиція дозволяє прокоментувати принципи, які можна вважати основоположними при створенні / укладанні будь-якого словника.

Насамперед перше, що є принциповим при укладанні словника, – це **спадковість (послідовність) лексикографічних творів**, на якій наголошує В. В. Дубічинський: “Будь-які словники при описі певного словникового матеріалу завжди спираються на лексикографічні традиції” [25, с. 50]. Головним питанням є порядок розташування матеріалу, що і відповідає цій традиції, а саме: 1) *алфавітний* – за алфавітом; 2) *гніздовий* – об’єднання в одне “гніздо” (у межах однієї словникової статті) слів, які мають спільний корінь (підвид – алфавітно-гніздовий); 3) *ідеографічний* – слова згруповано та укладено за спільним значенням або темою; 4) *інверсійний* (зворотній) – слово подано за алфавітом з кінця; 5) *частотний* – слово подано за спадом частот: від найбільш уживаного – до найменш [2, с. 32–33; 25, с. 69–71; 36, с. 13–23; 43, с. 181–188; 47, с. 12–18; 54, с. 265–304]. Проте, навіть спираючись на наявні лексикографічні джерела, перед лексикографом постають проблеми, на які традиція не дає відповіді [8, с. 5; 45, с. 5; 49, с. 143–144], що зумовлює певний **суб’єктивізм** при створенні / укладанні словників [25, с. 50]. П. М. Денисов стверджує, що “не можна, мабуть, цілком виключити з лексикографії індивідуально-стилістичний фактор. Талант видатних лексикографів Даля, Ларусса, Літтре, Ожегова, Уєбстера, Щерби та ін. виявився насамперед у тому, що створені ними словники стали відображенням їх особистої творчості, новаторства, неповторного індивідуального стилю” [21, с. 248].

Одним із суб’єктивних факторів у процесі представлення значень у словниковій статті є багатозначні лексеми [25, с. 51], а тому лише лексикограф може вирішити, який метод опису значення є коректним: 1) *історичний*, коли розташування значень засноване на етимологічному аналізові розвитку значень, а сучасні й найуживаніші значення опиняються останніми в семантичній структурі, чи 2) *емпіричний*, що ґрунтується на сучасному розумінні актуальності того чи іншого значення слова (адже кожен лінгвіст і навіть звичайний носій мови має свій погляд) [там само].

“Суб’єктивність неминуча і у виборі стратегій подолання внутрішніх суперечностей словника, відомих як “антиномії лексикографії” і згаданих у роботах В. Д. Девкіна [18], В. В. Дубічинського [23], А. Рея й С. Делесаль [42], Н. Ю. Шведової [51] [31, с. 68]. Розглянемо найпоширеніші антиномії.

Загальними для всіх словників є суперечності між роллю словника як ключа до реальних текстів, тобто різноманітність й унікальність мови, і неминучою обмеженістю набору цих ключів, в яких містяться узагальнені рішення [там само]. Це стосується застосування в лексикографії соссюрівських бінарних опозицій (синхронія-діахронія, мова-мовлення). Так, наприклад, укладачеві перекладацького словника доводиться проводити чітку межу між контекстними і словниковими еквівалентами, між вільними і невольними словосполученнями [42, с. 273]. Наслідком цієї антиномії є суперечності між орієнтацією словника на роботу з новими текстами і його одночасною діахронічністю [31, с. 69]. Кожен словник є діахронічним твором [3, с. 8; 66, с. 202–203]. У цьому контексті В. П. Берков зауважує, що 1) робота над словником і його виданням потребує часу, 2) лексикограф не може включати у словник неологізми, не переконавшись у їх життєздатності [9, с. 25].

Наступною антиномією є суперечність між прагненням словника до системності й неминучою певною несистемністю [31, с. 69]. З цього приводу В. В. Дубічинський підкреслює, що, вибудовуючи лексичний матеріал за одним параметром, лексикограф одночасно створює

несистемність щодо інших параметрів [23, с. 69]. Це стосується прагнення укладача до системності опису і строкатістю мовного матеріалу, який не завжди підлягає певній систематизації. Існує думка, що мистецтво лексикографії полягає у встановленні компромісів при вирішенні цієї проблеми, адже цей процес важко підлягає формалізації, і, швидше за все, в лексикографії суб'єктивних чинників не можна буде уникнути [9, с. 5, 22–24; 26, с. 29–30; 53, с. 7].

Важливим принципом є дотримання **чіткого прагматизму** (В. Д. Девкін [18, с. 21] П. М. Денисов [21, с. 216], В. В. Дубічинский [26, с. 30], D. Geeraerts [58, р. 291]). Кожен словник “орієнтується на певного читача, враховує особливості мов, необхідність результатів лексикографічних праць певного періоду часу, а іноді створюється з суто утилітарних міркувань” [25, с. 52]. Лексикограф Семюел Джонсон говорить про певну користь словника, зокрема про те, чому словник може навчити учня [там само, с. 51]. Щодо перекладацької лексикографії, то В. П. Берков визначає основне завдання словника – бути практичним посібником для осіб, які займаються перекладом [8, с. 16–17].

Принцип нормативності у відборі та подачі лексики вирішує одне з найважливіших завдань словника – нормативно-стилістичне. “Не можна дозволити необмежений доступ до нього тих засобів мови, які перебувають поза рамками норми, навіть якщо ці засоби широко вживаються в реальному процесі комунікації; у цьому випадку лексикограф має пам'ятати про те, що словник тісно пов'язаний із літературною нормою й фіксацією мови в кожну епоху” [25, с. 51]. Утім, В. В. Дубічинський, покликаючись на Ф. де Соссюра, Е. Косеріу і їх послідовників, підкреслює, що норма посідає проміжне положення між живою стихією мови та її чітко фіксованими системними законами, що змушує лексикографів включати до словників стилістично марковані засоби, забезпечуючи їх спеціальними позначками [там само, с. 52]. Наведемо з цього приводу позицію Л. В. Щерби: “Окремі дослідники гадають, що нормативний словник не може бути науковим, і готові протиставляти нормативний словник описовому. Це – непорозуміння: гарний нормативний словник не вигадує норму, а описує ту, яка існує в мові. Інколи норму важко помітити, але це вже некомпетентність дослідника, що не має жодного відношення до принципової сторони справи” [54, с. 276]. А ось С. І. Ожегов має свою думку з цього питання: “Лінгвісту не тільки відомі шляхи розвитку мови, він сам – носій мови колективу, який не лише реєструє й пояснює факти мови, але як проникливий учасник мовного колективу стає законодавцем норм. Тому так важливо лінгвістові, творцеві нормативного словника, проникнути в мовний дух епохи” [38, с. 164]. Отже, нормативному словнику, що має за мету показати сучасні (чинні) норми слововживання, необхідно відобразити також і все різноманіття лексичної системи. По суті, нормативних словників у класичному розумінні не існує, і ця ситуація відображає діалектичність мовної норми: її стабільність і мінливість” [25, с. 52].

Окремо варто зупинитися на принциповому підході до балансу **теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів**. Словник завжди створюється з урахуванням нових потреб, нового адресата, актуальних лінгвістичних поглядів, і сам лексикографічний твір є завжди новим, тобто сучасність словникового твору по-своєму анахронічна [26, с. 17]. Наприклад, В. А. Широков у монографії “Елементи лексикографії” наголошує на тому, що “процеси лексикографування як різновиду інтелектуальної діяльності та феноменологія словників, що є продуктами цієї діяльності, не є постійними у часі величинами – вони еволюціонують відповідно до внутрішнього розвитку лінгвістичної науки та потреб практики” [52, с. 31–44].

У найновіших дослідженнях з цієї проблеми, зокрема у дисертації Д. М. Ареф “Принципи создания учебного русско-арабского словаря лингвистических терминов для иракских филологов-русистов” [7] автор виокремлює 4 базові принципи укладання словників: 1) принцип мінімізації

словника; 2) принцип урахування порівняльної характеристики фонетичного складу; 3) принцип розмежування можливих співвідношень між термінологічними системами; 4) принцип оптимальності мовного вираження.

1. Принцип мінімізації словника реалізується за допомогою: а) включення ядра лінгвістичної термінології, обов'язкового мінімуму термінів, який використовується всіма лінгвістами незалежно від їх статусу та наукової спеціалізації: студентами, аспірантами, викладачами, дослідниками мови та ін.; б) розмежування вихідного лексичного матеріалу за ступенем активності / пасивності вживання; в) вибір оптимального синоніма або варіанта.

2. Принцип урахування порівняльної характеристики фонетичного складу російської та арабської мов, що реалізується через визначення процесів і явищ, які існують в одній мові й відсутні – в іншій.

3. Принцип розмежування можливих співвідношень між термінологічними системами російської та арабської мов, що реалізується у виявленні наступних можливих варіантів: а) повна адекватність термінологічних одиниць у російській та арабській мовах, які співвідносяться; б) часткова відповідність, при якій російський фонетичний термін вимагає уточнення в арабській мові, в) термінологічна лакуна, тобто в арабській мові немає такого терміна, що має відповідник у російській мові.

4. Принцип оптимальності мовного вираження російського терміна в аспекті його сприйняття і запам'ятовування носієм арабської мови реалізується з огляду: а) на внутрішню форму російського терміна; б) на аналогію з мовою-посередником, у ролі якого виступає англійська.

У роботі Л. Ю. Семейн "Принципы построения учебных толковых словарей родного языка" основним принципом при укладанні серії навчальних тлумачних словників визнається **принцип градуальності**, тобто поступове ускладнення при подачі лексикографічного матеріалу шляхом уведення різних ремарок (тільки у словниках Оксфордської серії), похідних слів, фразеологізмів, заміток щодо вживання слів і т. ін. [44].

Заслугує на увагу ще одна робота "Основы построения учебных словарей сопроводительного типа: на материале "Толкового словаря школьника", автором якої є І. Л. Старікова, в якій був установлений **принцип антропоцентризму**, що виявляється в інтегральному (багатоаспектному) описі заголовного слова з урахуванням завдань словника, реалізованих в "енциклопедизації" лінгвістичного опису, який адресований користувачу – сучасному школяру [46].

Існує цікава думка В. К. Щербіна, що "для забезпечення успішної організації словникового простору потрібно дотримуватися цілого ряду умов: а) вдалий вибір головного принципу подачі матеріалу (алфавітний, гніздовий, тематичний і т. д.), тобто макроструктури словника; б) зручне для читача угруповання різнотипних відомостей у рамках словникової статті, тобто адекватний опис мовного матеріалу мікроструктури словника; в) мотивоване використання наявних можливостей сучасної лексикографічної техніки (ілюстрації з зображеннями реалій, вичерпних бібліографічних списків до статей словника, досконалих систем транскрипції, витонченого довідкового апарату з безліччю різнотипних покликань тощо); г) високий рівень видавничої підготовки словника і його поліграфічного (типографічного) виконання [56, с. 11].

Беззаперечним є те, що основоположними принципами при укладанні / створенні словника будь-якого типу, за П. М. Денисовим, можна також уважати: 1) принцип відносності та орієнтованості на адресата; 2) принцип стандартності; 3) принцип економії; 4) принцип простоти; 5) принцип повноти; 6) принцип ефективності; 7) принцип семантичної ступінчастості опису інформації [19, с. 207].

Синтезуючи різні позиції і наукові результати, варто виділити чотири складові, в яких вищезазнані принципи систематизуються: 1) **мегаструктура** (*megastructure*) словника: вступ / передмова, власне словник і додатки [31, с. 56–65]; 2) **макроструктура** (*macrostructure*)

словника – загальна будова, характер і природа його лексичних одиниць [16, с. 16–17]; 3) **мікроструктура** (*microstructure*) – побудова словникової статті та спосіб її заповнення [там само]; 4) **медіоструктура** (*mediostructure*) – системні зв'язки окремих частин словника [там само].

Ці складові визначають три етапи створення словника, для кожного з яких релевантними будуть ті чи інші принципи: 1) відбір заголовних одиниць (*selection of headwords*); 2) пошук даних (*search of data*); 3) укладання словникових статей (*writing of entries*) [61, с. 27]. Якщо перший етап визначає макроструктуру словника, то рішення укладача на третьому етапі формують його мікроструктуру, його внутрішню побудову (*internal design of a reference unit*) [59]. При цьому всі лексикографи одноставні в тому, що типи інформаційних категорій, представлених у мікроструктурі, можуть змінюватися залежно від типу словника та його складу [29; 47; 57; 59; 61].

Проаналізувавши різні підходи учених щодо принципів узагальнення словникових відомостей, вкажемо на такі висновки. На сьогодні існує низка принципів лексикографування словника будь-якого типу, які допомагають реалізувати всі його універсальні функції: 1) інформаційну, 2) комунікативну, 3) реєструючу, 4) систематизації, 5) кодифікації; 6) пізнавальну / гносеологічну, 7) навчальну [31, с. 43–45]. Праця словникаря має ґрунтуватися вже на наявній лексикографічній традиції, для якої характерні п'ять основоположних принципів: 1) спадковість (послідовність) лексикографічних творів; 2) суб'єктивізм; 3) прагматизм; 4) принцип нормативності; 5) принцип теоретичної і практичної площини лексикографічних творів [25, с. 50–52]. А, отже, укладач керується цими принципами при проектуванні мега- та макроструктури словника будь-якого типу. Натомість мікро- та медіоструктуру мають визначати принципи 1) відносності та орієнтованості на адресата, 2) стандартності, 3) економії, 4) простоти, 5) повноти викладу відомостей, 6) ефективності, 7) семантичної ступінчастості опису інформації.

У своєму комплексі та залежно від побудови мега-, макро-, мікро-, та медіоструктури словника згадані принципи є необхідними у процесі моделювання плану змісту будь-якої мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев П. М. Статистическая лексикография : [учебное пособие] / Павел Михайлович Алексеев. – Л. : ЛГПИ, 1975. – 120 с.
2. Апажев М. Л. Лексикография. Теория и практика. Прошлое. Настоящее. Будущее / Мухамед Локманович Апажев. – Нальчик : Каб.-Балк. ун-т, 2005. – 384 с.
3. Апресян Ю. Д. Лексикографическая концепция НБАРСа / Ю. Д. Апресян // Новый большой англо-русский словарь. – М. : Русский язык. – 1993. – Т. 1. – С. 6–17.
4. Апресян Ю. Д. Английские синонимы и синонимический словарь / Ю. Д. Апресян // Англо-русский синонимический словарь. – М. : Наука, 1979. – С. 500–543.
5. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Юрий Дереникович Апресян // Избранные труды. – М. : 1995. – Т. 2. – С. 47–52.
6. Апресян Ю. Д. Толковый словарь нового типа как основа серии словарей / Ю. Д. Апресян // Современное состояние и тенденции развития отечественной лексикографии. – М. : Русский язык, 1988. – С. 14–16.
7. Ареф Д. М. Принципы создания учебного русско-арабского словаря лингвистических терминов для иракских филологов-русистов : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ареф Джасим Муна. – Воронеж, 2007. – 292 с.
8. Берков В. П. Вопросы двуязычной лексикографии : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / В. П. Берков. – Л., 1971. – 30 с.
9. Берков В. П. Двуязычная лексикография / Валерий Павлович Берков. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1996. – 248 с.

10. Берков В. П. Слово в двуязычном словаре / Валерий Павлович Берков. – Таллинн : Валгус, 1977. – 276 с.
11. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977 – С. 118–161.
12. Гак В. Г. Проблема создания универсального словаря / В. Г. Гак // Национальная специфика языка и её отражение в нормативном словаре. – М. : Русский язык, 1986. – С. 119–125.
13. Герд А. С. Основы научно-технической лексикографии / Александр Сергеевич Герд. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 69 с.
14. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання : на лексичному матеріалі російської та української мов / Сергій Іванович Головащук. – К. : Наукова думка, 1976. – 247 с.
15. Городный Л. И. Становление английской синонимической лексикографии (словари синонимов в XVIII–XIX вв.) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Л. И. Городный. – Л., 1981. – С. 17–20.
16. Гринев С. В. Введение в терминологическую лексикографию : [учебное пособие] / Сергей Викторович Гринев. – М. : Б. и., 1986. – 102 с.
17. Гринев С. В. Принципы теории терминографии / Сергей Викторович Гринев // Теория и практика научно-технической лексикографии. – М. : Русский язык, 1988. – С. 5–11.
18. Девкин В. Д. Очерки по лексикографии / Валерий Дмитриевич Девкин. – М. : Прометей, 2000. – 395 с.
19. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / Петр Никитич Денисов. – М. : Русский язык, 1980. – 253 с.
20. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / Петр Никитич Денисов. – М. : Русский язык, 1993. – 245 с.
21. Денисов П. Н. Основные проблемы теории лексикографии / Петр Никитич Денисов. – М. : Русский язык, 1976. – 207 с.
22. Денисов П. Н. Практика, история и теория лексикографии в их единстве и взаимообусловленности / П. Н. Денисов // Проблемы учебной лексикографии и обучение лексике. – М. : Русский язык, 1978. – С. 25–33.
23. Дубичинский В. В. Антимонии лексикографии / В. В. Дубичинский // *Vocabulum et vocabularium* : [сб. науч. тр.]. – Харьков : ХГПУ 1995. – Вып. 2. – С. 65–71.
24. Дубичинский В. В. Искусство создания словарей. Конспекты по лексикографии / Владимир Владимирович Дубичинский. – Харьков : ХГПУ, 1994. – С. 18–23.
25. Дубичинский В. В. Лексикография русского языка : [учебное пособие для вузов] / Владимир Владимирович Дубичинский. – М. : Наука, 2008. – 432 с.
26. Дубичинский В. В. Теоретическая и практическая лексикография / Владимир Владимирович Дубичинский. – Харьков : Б. и., 1998. – 160 с.
27. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Наука, 1981. – 366 с.
28. Карпова О. М. Словари языка Шекспира / Ольга Михайловна Карпова. – Иваново : ИвГУ, 1994. – 169 с.
29. Карпова О. М. Историко-типологический анализ словарей языка английских и американских писателей : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. М. Карпова. – Л., 1978. – 26 с.
30. Крупнов В. Н. Лексикографические аспекты перевода / Виктор Николаевич Крупнов. – М. : Высшая школа, 1987. – 192 с.
31. Кудашев И.С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики / Игорь Сергеевич Кудашев. – Helsinki : Helsinki University, 2007. – 445 с.

32. Кунин А. В. Основные понятия английской фразеологии как лингвистической дисциплины и создание англо-русского фразеологического словаря : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / А. В. Кунин. – М., 1964. – 48 с.
33. Лейчик В. М. Опыт построения классификации терминологических словарей / В. М. Лейчик // Теория и практика научно-технической лексикографии : [сб. ст.]. – М. : Русский язык, 1988. – С. 40–47.
34. Марчук Ю. Н. Действующие системы машинного перевода и автоматические словари / Ю. Н. Марчук // Машинный перевод и автоматизация информационных процессов : [сб. ст.]. – М. : Наука, 1979. – Вып. 3. – 70 с.
35. Мельник О. А. Принципы построения синонимических словарей английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. А. Мельник. – Л., 1964. – 28 с.
36. Морковкин В. В. Типология типологических словарей / В. В. Морковкин // *Vocabulum et vocabularium*. – Харьков : Изд-во Харьковского ун-та, 1994. – Вып. 1 – С. 13–23.
37. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії / Артем Амвросійович Москаленко. – К. : Державне учбово-педагогічне в-во "Радянська школа", 1961. – 164 с.
38. Ожегов С. И. Лексикология. Лексикография. Культура речи / Сергей Иванович Ожегов. – М. : Высшая школа, 1974. – 352 с.
39. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія / Леонід Сидорович Паламарчук. – К. : Наукова думка 1978. – 201 с.
40. Полюга Л. Проблеми української лексикографії в освітянському процесі / Л. Полюга // Українська мова в освіті : [матеріали Всеукр. наук. конф. "Українська мова в освіті"]. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 141–153.
41. Постникова В. В. Словари словоупотребления английского языка / В. В. Постникова, Л. П. Ступин. – Л. : ЛГУ, 1972. – 95 с.
42. Рей А. Проблемы и антимонии лексикографии / А. Рей, С. Делесаль ; [пер. с англ., нем. и фр. яз.] // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1983. – Вып. 14. – С. 261–300.
43. Роменская В. Ф. О классификационной схеме понятия "тип словаря" / В. Ф. Роменская // Структурная и прикладная лингвистика. – Л. : ЛГУ, 1978. – С. 181–188.
44. Семейн Л. Ю. Принципы построения учебных толковых словарей родного языка: на материале британской лексикографии : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Л. Ю. Семейн. – Л., 1990. – 16 с.
45. Сороколетов Ф. П. Общая и учебная лексикография : [учебное пособие] / Федор Павлович Сороколетов. – Л. : Изд-во ЛУ, 1985. – 57 с.
46. Старикова И. Л. Основы построения учебных словарей сопроводительного типа: на материале "Толкового словаря школьника" : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / И. Л. Старикова. – М., 2008. – 24 с.
47. Ступин Л. П. Лексикография английского языка : [учебное пособие] / Леонид Павлович Ступин. – М. : Высшая школа, 1985. – 168 с.
48. Табанакова В. Д. Семантизация термина в одноязычных терминологических словарях: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / В. Д. Табанакова. – Л., 1981. – 19 с.
49. Татаринев В. А. Теория терминоведения / В. А. Татаринев // Теория термина : история и современное состояние. – М. : Московский лицей, 1996. – 311 с.
50. Тараненко О. О. Новий словник української мови (Концепція та принципи укладання словника) / Олександр Онисимович Тараненко. – К. : [б. в.] ; Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1996. – 172 с.

51. Шведова Н. Ю. Русский язык : Избранные труды / Наталия Юльевна Шведова. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 640 с.
52. Широков В. А. Элементы лексикографії : [многорафія] / Володимир Анатолійович Широков. – К. : Довіра, 2005. – 304 с.
53. Щерба Л. В. Предисловие ко второму изданию / Л. В. Щерба // Русско-французский словарь / [сост. Л. В. Щерба, М. И. Матусевич]. – М. : ГИС, 1955. – С. 4–7.
54. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.
55. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Лев Владимирович Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л. : Наука, 1958. – 182 с.
56. Щербин В. К. Термин в зеркале специальной концептографии / В. К. Щербин // Актуальные проблемы лингвистики и терминоведения : [междунар. сб. науч. тр., посвящ. юбилею проф. З. И. Комаровой]. – Екатеринбург : Флинта, 2007. – С. 92–95.
57. Béjoint H. Modern Lexicography : An Introduction / Henri Béjoint. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 288 p.
58. Geeraerts D. Principles of Monolingual Lexicography / Dirk Geeraerts. – B. : Walter de Gruyter, 1989. – P. 287–296.
59. Hartmann R. R. K. Dictionary of Lexicography / R. R. K. Hartmann, G. James. – L. ; N. Y. : Taylor & Francis, 1998. – 192 p.
60. Hausmann F. J. Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires / F. J. Hausmann // Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie of Linguistics and Communication Science. – B. : Walter de Gruyter, 1991. – 1017 p.
61. Jackson H. Lexicography : An Introduction / Howard Jackson. – L. : Routledge, 2002. – 192 p.
62. Landau S. I. Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography / Sidney I. Landau. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 370 p.
63. Malkiel Y. A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features / Y. Malkiel // Problems in Lexicography. – Bloomington : Indiana University Press, 1962. – P. 3–24.
64. Rey A. La lexicologie. Lectures / Allen Ray. – P. : Klincksieck, 1970. – Série A–2. – 323 p.
65. Zgusta L. Manual of Lexicography / L. Zgusta L., V. Cerny. – P. : La Haye, 1971. – 360 p.

*Дата надходження до редакції
16.05.2013*